

УДК 378.016:811.161.2]:159.943.7(072)
DOI <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.18>

Ірина ПОЛЯКОВА

кандидат педагогічних наук, доцент кафедри української лінгвістики, літератури та методики навчання, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001

ORCID: 0000-0002-4931-2203

Катерина КОРСІКОВА

кандидат педагогічних наук, викладач кафедри педагогіки, психології, початкової освіти та освітнього менеджменту, КЗ «Харківська гуманітарно-педагогічна академія» Харківської обласної ради, пров. Руставелі, 7, м. Харків, Україна, 61001

ORCID: 0000-0002-9690-8405

Бібліографічний опис статті: Полякова, І., Корсікова, К. (2021). Soft skills: універсальні навички на уроках української мови й читання в початковій школі. *Acta Paedagogica Volyniensis*, 3, 120–125, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.18>

SOFT SKILLS: УНІВЕРСАЛЬНІ НАВИЧКИ НА УРОКАХ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ Й ЧИТАННЯ В ПОЧАТКОВІЙ ШКОЛІ

У статті проводиться аналіз навичок, якими повинні володіти випускники сучасної школи, досліджується поняття м'яких навичок (*soft skills*) та тверді навички (*hard skills*). До *soft skills* відносять адаптивність у мінливих життєвих ситуаціях, самостійність і критичність мислення, вміння бачити, формулювати проблему і знаходити шляхи раціонального її вирішення, усвідомлення того, де і яким чином здобути знання можуть бути використані в оточуючому середовищі, їх практичне застосування, здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити, уміти працювати з інформацією, бути комунікабельним, уміти працювати в команді, уміти самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, свого культурного рівня. Розглядаються здібності «4 К» як пріоритетний напрям формування *soft skills* на уроках української мови в початкових класах, такі як креативність, критичне мислення, комунікація, колаборація. Окреслено потенціал навички «креативність» для учня та вчителя. Креативність на уроках української мови і читання в початковій школі можна підвищувати, використовуючи когнітивні вправи на зразок мозкового штурму (швидке вигадування ідей) і віднаходження справжньої суті проблеми. Критичне мислення школярів є найпотрібнішою навичкою майбутнього, яке складається з системного аналізу, аналізу аргументів, творчого процесу та оцінки одержаних результатів. Його ще називають «спрямованим мисленням», тому що воно спрямоване на одержання бажаного результату. Складовими частинами критичного мислення є інформація як відповідний пункт критичного мислення, постановка питань і з'ясування проблем, самостійне мислення, переконлива аргументація: твердження, доведення, докази, підстава, соціальне мислення. Комунікація як перспективна здібність для формування *soft skills* на уроках у початковій школі має усні та письмні форми реалізації. Здатність до колаборації тренує в учнів вміння співпрацювати та досягати результатів під час командної роботи. Розглядаються інтерактивні технології як способи формування *soft skills* в учнів початкової школи.

Ключові слова: навички, універсальні навички, *soft skills*, *hard skills*, креативність, комунікація, колаборація, критичне мислення, інтерактивні технології, учні початкових класів.

Ірина POLIAKOVA

Candidate of Pedagogic Sciences, Associate Professor at the Department of Ukrainian Linguistics, Literature and Teaching Methods, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, lane Rustaveli, 7, Kharkiv, Ukraine, 61001

ORCID: 0000-0002-4931-2203

Kateryna KORSIKOVA

Candidate of Pedagogic Sciences, Lecturer at the Department of Pedagogy, Psychology, Primary Education and Educational Management, Municipal Establishment "Kharkiv Humanitarian-Pedagogical Academy" of the Kharkiv Regional Council, Rustaveli lane, 7, Kharkiv, Ukraine, 61001

ORCID: 0000-0002-9690-8405

To cite this article: Poliakova, I, Korsikova, K. (2021). Soft skills: universal'ni navychky na urokakh ukrayins'koyi movy ta chytannya v pochatkoviy shkoli [Soft skills: universal skills in Ukrainian language lessons and reading in primary school]. *Acta Paedagogica Volynienses*, 3, 120–125, doi: <https://doi.org/10.32782/apv/2021.3.18>

SOFT SKILLS: UNIVERSAL SKILLS IN UKRAINIAN LANGUAGE AND READING SCHOOL IN PRIMARY SCHOOL

The article analyzes the skills that modern school graduates should possess, explores the concepts of soft skills and hard skills. Soft skills include adaptability in changing life situations, independence and critical thinking, the ability to see, formulate a problem and find ways to solve it rationally, awareness of where and how the acquired knowledge can be used in the environment, their practical application, able to generate new ideas, think creatively, be able to work with information, be sociable, be able to work in a team, be able to work independently on the development of their own intelligence, their cultural level. The abilities of "4 K" are considered as a priority area of soft skills formation in Ukrainian language lessons in primary school, such as creativity, critical thinking, communication, collaboration. The potential of the skill "creativity" for students and teachers is outlined. Creativity in Ukrainian language and reading lessons in primary school can be enhanced by using cognitive exercises such as brainstorming (finding ideas quickly) and finding the true nature of the problem. Critical thinking of students is the most necessary skill of the future, which consists of systematic analysis, analysis of arguments, creative process and evaluation of the results. It is also called "directed thinking" because it is aimed at obtaining the desired result. The components of critical thinking are information as a starting point for critical thinking, asking questions and clarifying problems, independent thinking, convincing argumentation: statements, proofs, evidence, basis, social thinking. Communication as a promising ability to form soft skills in primary school lessons has oral and written forms of implementation. The ability to collaborate trains students' ability to collaborate and achieve results in teamwork. Interactive technologies are considered as ways of forming soft skills in primary school students.

Key words: skills, universal skills, soft skills, hard skills, creativity, communication, collaboration, critical thinking, interactive technologies, elementary school students.

Актуальність проблеми. «Життя – вічна наука», – говорить народна мудрість. Реалії сьогодення ще раз підтверджують це. Соціальні та економічні зміни у державі впливають на школу, вчителя і ставлять перед ними завдання нового змісту. Як свідчать дослідження сучасних вчених та вимоги роботодавців найбільш затребуваними на ринку праці стають уміння навчатися впродовж життя, критично мислити, ставити цілі та досягати їх, працювати в команді, спілкуватися в мультикультурному середовищі (Елькін, 2013; Климова, 2010; James, 2012).

Учитель Нової української школи повинен постійно створювати оптимальні умови для розвитку і навчання особистості школяра, яка здатна втілювати оригінальні ідеї, критично мислити, приймати нестандартні рішення. В сучасній школі головне завдання вчителя – не накопичення дитиною інформації, а засвоєння нею інтелектуальних технік, які є складовими частинами культури й невід'ємною частиною змісту освіти (Концепція «Нової української школи»...). Головним у навчанні має бути інтерес, розвиток пізнавальної активності школярів, формування в них позитивного ставлення до навчання і результатів своєї праці.

Однак, як засвідчують власні спостереження та практичний досвід, навчання у школі наці-

лене більше на здобуття позитивних оцінок, ніж на здобуття необхідних знань, розвиток та виховання конкурентоспроможною особистості, здатної критично оцінювати свої вміння та обирати майбутню професію виходячи з власних компетентностей.

Щоб знайти своє місце в житті, випускник сучасної школи повинен володіти такими навичками: гнучко адаптуватися у мінливих життєвих ситуаціях; самостійно і критично мислити; уміти бачити і формулювати проблему (в особистому, професійному, суспільному плані), знаходити шляхи раціонального її вирішення; усвідомлювати, де і яким чином здобуті знання можуть бути використані в оточуючому середовищі; бути здатним генерувати нові ідеї, творчо мислити; уміти працювати з інформацією (збирати потрібні факти, аналізувати їх, робити необхідні узагальнення, зіставлення з аналогічними або альтернативними варіантами розв'язання, встановлювати статистичні закономірності, робити аргументовані висновки, використовувати їх для вирішення нових проблем); бути комунікабельним, уміти працювати в команді; уміти самостійно працювати над розвитком власного інтелекту, формуванням моральних якостей, свого культурного рівня (Куликовський, 2014, с. 100).

Аналіз останніх досліджень і публікацій.

У країнах Європейського Союзу сформувався поняття м'яких навичок (soft skills). У дослідженнях L. Brewer м'які навички протиставляються жорстким або твердим (hard skills) – спеціальним вузькопрофесійним навичкам, бо не мають однозначної прив'язки до конкретного виду діяльності (Brewer, 2014). Відмінності між soft skills та hard skills також досліджуються науковицею Mary K. Pratt. N. Vika розповідає, як використовувати м'які навички під час інтерв'ю. E. Dall'Amico та S. Verona розкривають методологічні підходи до м'яких навичок, необхідних для роботи.

Досліджень використання soft skills у освітньому процесі вітчизняної школи мало і вони стосуються загальних питань використання м'яких навичок.

Метою роботи є дослідження soft skills на уроках української мови та читання в початковій школі.

Виклад основного матеріалу дослідження. Часто м'які навички називають також універсальними або функціональними компетенціями, а факт володіння ними – функціональною грамотністю (functional literacy). ЮНЕСКО та Європейська комісія навіть встановили мінімальний рівень такої грамотності, необхідний кожному європейцю для того, аби «вписатися» в суспільство й не бути «соціальним інвалідом», не кажучи вже про професійну самореалізацію.

Одним з пріоритетних підходів до формування soft skills на уроках української мови в початкових класах є врахування відповідних здібностей, які умовно називають «4 К»:

- креативність;
- критичне мислення;
- комунікація;
- колаборація.

Креативність, як правило, розглядають як

здатність продукувати інноваційні та корисні ідеї (Dzeverin, 1990).

Креативність на уроках української мови і читання в початковій школі можна підвищувати, використовуючи когнітивні вправи на зразок мозкового штурму (швидке вигадування ідей) і віднаходження справжньої суті проблеми.

Креативний потенціал учнів допоможуть розвинути: командне навчання; навчання на основі кейсів; моделювання, навчання на основі спостереження за іншими; навчання у грі; імпровізація та рольова гра.

Слід пам'ятати, що здатність учнів генерувати унікальні та корисні ідеї залежить від теоретичної бази, тобто знання основ рідної мови. Тому на початковому етапі слід заохочувати школярів поступово виходити за межі шаблонного мислення. А не вимагати від неї відразу продукувати інноваційні ідеї.

Необхідно звертати увагу на фактори, пов'язані з креативним потенціалом, створювати в класі атмосферу, сприятливу творчому самовираженню. Наприклад, у звичайних завданнях з підручника можуть міститися креативні елементи: пояснити, зробити припущення, застосувати правило до нового прикладу, придумати власний приклад.

Критичне мислення у широкому розумінні означає комплексну навичку, що допомагає вирішувати проблеми в умовах нестачі інформації (Askeljung, 2013). На уроках української мови в початковій школі критичне мислення має чотири складові частини:

Системний аналіз: здатність визначати зв'язок між змінними у певній системі.

Аналіз аргументації: здатність доходити логічних висновків, спираючись на дані чи твердження.

Творчий процес: вміння вибудовувати стратегію, теорію, методику чи лінію аргументації

Креативний потенціал учня та вчителя на уроках української мови в початковій школі

Креативний потенціал учня залежить від	Креативний потенціал вчителя на уроках української мови в початковій школі залежить від
- рівня попередньої підготовки школярів; - уміння продукувати креативні ідеї, пошук нестандартних рішень;	- рівня професійної підготовки до проведення уроків із застосуванням технологій креативного мислення; - здатності мислити нестандартно і виходити за рамки;
- природного інтересу та вмотивованості займатися креативною діяльністю;	- природного прагнення займатися креативною діяльністю;
- особистісних характеристик учня: терпимості, азарту, гнучкого мислення тощо.	- особистісних характеристик вчителя: ризику, терпимості, можливих невдач тощо.

на основі сукупності супровідних даних (які повинні бути глибшими, ніж очевидна інформація на поверхні).

Оцінка: здатність оцінювати якість процесів та рішень. Оцінка охоплює критику кінцевого продукту мислення з урахуванням специфіки конкретної ситуації.

Критичне мислення називають «спрямованим мисленням», тому що воно спрямоване на одержання бажаного результату. Складові частини критичного мислення можна представити схематично (див. рис.).

Вміння критично мислити вважають найпотрібнішою навичкою майбутнього. Це допомагає учням аналізувати інформацію, доцільно використовувати набуті знання та обґрунтовувати свою думку. Діти вчать висувати власні припущення, ставити влучні запитання і розрізняти факти та сумнівні гіпотези.

Етапи уроку критичного мислення:

1. Розминка.
2. Обґрунтування навчання.
3. Актуалізація.
4. Усвідомлення змісту.
5. Рефлексія.

Комунікацію визначають як суспільний процес, в якому відбувається обмін інформацією задля передачі смислів і досягнення бажаних результатів. Комунікація на уроках української мови може відбуватися в будь-якій формі: від написання твору або читання

книги до виступу з презентацією чи участі в дебатах.

Ключовими навичками в комунікації (Ніколаєва, 2003, с. 107) є такі:

- визначення бажаних результатів комунікації;
- створення чіткого посилу: розробка повідомлення, яке би передавало необхідне значення, і використання невербальних засобів комунікації, як-от жести та наочні матеріали;
- моделювання свідомості інших: усвідомлення рівня освіченості, позиції та емоцій інших;
- конвенційність: вміння слідувати правилам, нормам та дисципліні, що підходять для певного контексту комунікації;
- усвідомлення соціальних та культурних відмінностей;
- вибір необхідних каналів комунікації;
- активне слухання;
- «глибоке читання»: вміння критично аналізувати текст чи мовлення.

Колаборація або командна праця на уроках української мови в початкових класах складається з таких елементів:

- міжособистісна комунікація,
- здатність поводитися та вирішувати конфлікти,
- управлінські здібності.

Здатність учня до командної роботи залежить від його особистого бажання та можливості зважати на точки зору інших людей, координувати

Рис. Складові частини критичного мислення

ідеї багатьох осіб, вирішувати проблеми в команді, знаходити консенсус та йти на компроміс.

На уроках української мови завдання на співпрацю повинні враховувати:

- оцінку від кожного з членів певної команди навичок інших працювати в команді;
- особливість формування груп для виконання певних завдань. Найкраще використовувати менші за обсягом групи. А давати учням можливість самостійно формувати групи можна лише якщо завдання, яке вони виконуватимуть, не передбачатиме певного оцінювання. Інакше – їм потрібно вчитися працювати в тих колективах, які їм не завжди здаються зручними й очевидними;
- чергування ролей у групі між різними учнями. Так когось можна призначити модератором, когось – тим, хто представлятиме результати спільної роботи, тощо (Ніколаєва, 2003, С. 109).

Також варто ускладнювати групові завдання: просити не просто згенерувати ідеї, а обрати якийсь спільний пріоритет. Чи спеціально сформувати групи з таких людей, які з певного питання не відразу зможуть дійти консенсусу.

Одним з пріоритетних напрямків для формування soft skills у початковій школі є застосування **інтерактивних технологій** на уроках української мови та читання.

Інтерактивне навчання є однією з найбільш гнучких форм включення кожного учня в роботу, забезпечує перехід від простих до складних завдань, вчить використовувати не готові знання, а здобувати їх із власного досвіду, що веде до розвитку мислення – творчого і діалектичного (Ostapenko, 2010, pp. 25).

Сутність інтерактивного навчання полягає в тому, що в освітній процес залучаються всі учні, кожен робить індивідуальний внесок, відбувається обмін знаннями, ідеями, способами діяльності.

Учень і вчитель стають рівноправними, рівнозначними суб'єктами освітнього процесу. Під час такого спільного пошуку здійснюється обмін думками, знаннями, способами діяль-

ності, внаслідок чого відбувається рефлексія, оцінювання здобутих результатів. Учні усвідомлюють, чого вони досягли на певній сходинці пізнання, що вони знають, уміють, як виражають своє ставлення до об'єкта навчання, як володіють оцінними судженнями, як збагатився їхній досвід творчої діяльності.

Інтерактивна діяльність ґрунтується на діалогічному спілкуванні, яке сприяє взаєморозумінню, взаємодії, спільному розв'язанню загальних, проте важливих для кожного учасника завдань. Нові підходи до організації навчання роблять навчальний процес різноманітним, цікавим та ефективним.

Використання інтерактивних технологій на уроках української мови та читання найбільш повно забезпечує комфортні, безконфліктні й сприятливі умови розвитку учнів, всебічно реалізує їх природний потенціал, виховує особистість, здатну до самоосвіти, саморозвитку, самовдосконалення. За допомогою інтерактивних вправ можна глибше осмислити актуальні явища громадського, культурного, міжнародного життя, навчитися поважати власну думку, зрозуміти, що не завжди те, що висловлює більшість, є істиною.

Висновки і перспективи подальших досліджень. Основні завдання освітнього процесу у педагогічному закладі вищої освіти полягають у тому, щоб навчити майбутніх педагогів творчо і критично мислити, полюбити сам процес зародження нової думки, розвивати «м'які навички», стати конкурентоспроможними на ринку праці.

Оскільки сучасне суспільство віддає перевагу фахівцям із так званими «м'якими» навичками, важко переоцінити значення їх формування у майбутніх учителів початкових класів, від яких залежить майбутнє рівень освіченості, розвитку та вихованості кожного громадянина.

Подальші дослідження плануємо спрямувати на теоретичний аналіз та практичне застосування методів та прийомів роботи для формування м'яких навичок у школярів початкових класів.

ЛІТЕРАТУРА:

1. Елькін М. В. Формування професійної компетентності вчителя. Х.: Вид. група «Основа», 2013. 112 с.
2. Загальноєвропейські рекомендації з мовної освіти: вивчення, викладання, оцінювання / [науковий редактор українського видання доктор пед. наук, проф. С. Ю. Ніколаєва]. К.: Ленвіт, 2003. 273 с.

3. Климова К. Я. Теорія і практика формування мовнокомунікативної професійної компетенції студентів нефілологічних спеціальностей педагогічних університетів: монографія. Житомир: ПП «Рута», 2010. 560 с.
4. Концепція «Нової української школи». Міністерство освіти і науки України. 2016. URL: https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_1_Oglyad.pdf (дата звернення: 10.01.2021).
5. Куликовський С. Генеза поняття «компетентність» у європейській та українській педагогічній науці. *Людознавчі студії. Педагогіка*. 2014. № 29(1). С. 92–103.
6. Остапенко Н. М. Теоретичні і методичні засади формування лінгводидактичної компетентності у майбутніх учителів української мови і літератури : автореф. дис. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.02 «Теорія та методика навчання (українська мова)». Київ, 2010. 40 с.
7. Українська Літературна Енциклопедія : в 5т. / редкол.: І.О. Дзеверін (відп. ред.) та ін. Київ: «Українська Радянська Енциклопедія» ім. М.П. Бажана, 1990. Т.2: 162 с.
8. Brewer L. (2014). The top 6 skills today's employers want. *Work in progress*. Retrieved from: <http://iloblog.org/2014/04/11/the-top-6-skills-todays-employers-want/>.
9. Askeljung G. (2013). BrainRead. Effizienter lesen – mehr behalten. Lesen wie die Schweden. Linde Verlag, Wien 2013. Retrieved from: <https://www.brainread.com/business-soft-skills-durch-fremdsprachen/>
10. James J. Heckman, Tim D. Kautz (2012). Hard Evidence on Soft Skills. Working Paper 18121; National Bureau of Economic Research. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w18121>.

REFERENCES:

1. Elkin, M.V. (2013). Formuvannya profesiynoyi kompetentnosti vchytelya [Formation of professional competence of the teacher]. Kharkiv: Ed. Osnova group [in Ukrainian].
2. Nikolaeva, S. Yu. (Eds.). (2003). Zahal'noyevropeys'ki Rekomendatsiyi z movnoyi osvity: vyvchennya, vykladannya, otsinyuvannya [Pan-European recommendations for language education: study, teaching, assessment]. Kyiv: Lenvit [in Ukrainian].
3. Klimova, K. Ya. (2010). Teoriya i praktyka formuvannya movnokomunikatyvnoyi profesiynoyi kompetentsiyi studentiv nefilolohichnykh spetsial'nostey pedahohichnykh universytetiv [Theory and practice of formation of language-communicative professional competence of students of non-philological specialties of pedagogical universities]. Zhytomyr: PP «Ruta» [in Ukrainian].
4. Kontseptsiya «Novoyi ukrayins'koyi shkoly» [The concept of the «New Ukrainian School»]. Retrieved from https://base.kristti.com.ua/wp-content/uploads/2017/10/rozd_1_Oglyad.pdf [in Ukrainian].
5. Kulikovsky, S. (2014). Heneza ponyattya «kompetentnist'» u yevropeys'kiy ta ukrayins'kiy pedahohichniy nauksi [The genesis of the concept of «competence» in European and Ukrainian pedagogical science]. Lyudynoznavchi studiyi. Pedahohika – Anthropological studies. Pedagogy, 29 (1), 92-103 [in Ukrainian].
6. Ostapenko, N.M. (2010). Teoretychni i metodychni zasady formuvannya lnhvodydaktychnoyi kompetentnosti u maybutnikh uchyteliv ukrayins'koyi movy i literatury [Theoretical and methodical principles of formation of linguodidactic competence in future teachers of Ukrainian language and literature]. Extended abstract of Doctor's thesis. Kyiv [in Ukrainian].
7. Dzeverin, I.O. (Ed.). (1990). Ukrayins'ka Literaturna Entsyklopediya [Ukrainian Literary Encyclopedia]. (Vols. 1–5). Kyiv [in Ukrainian].
8. Brewer L. (2014). The top 6 skills today's employers want. *Work in progress*. Retrieved from: <http://iloblog.org/2014/04/11/the-top-6-skills-todays-employers-want/>.
9. Askeljung G. (2013). BrainRead. Effizienter lesen – mehr behalten. Lesen wie die Schweden. Linde Verlag, Wien 2013. Retrieved from: <https://www.brainread.com/business-soft-skills-durch-fremdsprachen/>
10. James J. Heckman, Tim D. Kautz (2012). Hard Evidence on Soft Skills. Working Paper 18121; National Bureau of Economic Research. Retrieved from: <http://www.nber.org/papers/w18121>.